

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ЗБОРНИК РАДОВА

Књ. XLIX

ВИЗАНТОЛОШКИ ИНСТИТУТ

Књ. 4

Уредник:

Академик **ГЕОРГИЈЕ ОСТРОГОРСКИ**
управник Византолошког института САН

Примљено на III скупу Одјељења друштвених наука САН
23 IV 1956 године

БЕОГРАД

1956

ИВАН ПОПОВИЋ

ДВА ПРОБЛЕМА ГРЧКО-СЛОВЕНСКЕ ГЛАСОВНЕ СУПСТИТУЦИЈЕ

1. Словенско *s, z* — грчко *σ, ζ*

Обично се узима да су словенски експлозивни консонанти мање-више идентични са грчким (као и са романским), и да отуд не може бити мешања редова *tenues* и *mediae* при супституцији у случају узајамних прелазака позајмица од Словена Грцима и обрнуто. Једино у случају сл. *b, d, g* гесп. н. грч. β, δ, γ има колебања, које је уствари последица спирантизације некадашњих експлозива β, δ, γ (тј. *b, d, g > ḅ, ḍ, g̣*), тако да то не ремети општи систем. Уп. напр. γρέντα < *grēda*, γράχος < *grachō*; али γκλάβα „serveau, grosse tête“, где графија γκ треба да изрази словенску експлозивну медију, непостојећу у новогрчком језику.¹

Према томе би у случају слов. *s*: грч. σ гесп. *z*: ζ требало очекивати увек однос *s*:σ и *z*:ζ, пошто се ти спиранти на обе стране мање-више једнако изговарају, и не би смело бити мешања (*s*:ζ или *z*:σ).

То заиста и налазимо у низу примера, и то у свим фонетским позицијама.

Грчки елементи у словенском*:

а) у почетку речи пред вокалом: *саландар* = σαλαντάριον, *самар* = σαγμάριον, *сидро* = σίδερον, *синђелија* = σιγγίλιον, *синор* = σύνορον, *сирада* = σειράδιον, *сосује* „довољно је“, *пресоса* „id.“ = σώνω — περισσός, *сулундар* (са нејасним -д-) = σωληνάριον, *сусам* = σουσάρι;

б) у средини речи у међувокалском положају: *дисаге*, *дисази* = διαγάχι (са аналошким γ за χ), *јерес* = αἵρεσις, *клисар*: ἐκκλησία, *клисура* = κλεισόβρα, *косишер*, -ар = κασσίτερος, *крусовуљ* = χρυσόβουλλον,

¹ K. Sandfeld, *Linguistique balkanique* (Paris 1930), стр. 76.

* Употребљавам српскохрватски материјал; али то исто важи и за старословенске, бугарске и руске позајмице из грчког, како сам могао запазити.

месалъ = μεσάλι, *парусија* = παρουσία, *пасуль*, *васуль* = φασούλιον, *писа f.*, *пис m.* = πίσσα, *поклисар* = ἀποκρισιάριος, *несар* = Κατσαρ;

в) на крају речи иза вокала: *арапшос* (арапшосиљаши се, ра-) = ἀρατῶς, *панос* = φανῶς, *пашос* = πατῶς;

г) у сугласничким групама, напр.: *асида* = ἀσπίδα, *асира* = ἄσπρον, *ласшар* = βλαστάριον, *манасшир*, *монасшир* = μοναστήριον (μον-), *мусшаһ*, *мусшак* = μουστάκι, *парасшос* = παράστασις, *пасшаль* = πασπάλι, *скамија* (скамлија) = σκαμνίον итд.; *псалшир*, *салшир* = ψαλτήριον.

Тако и обрнуто, *z* = ζ: *зиһ* = ζῆγι, *зуница* = ζωνίτσα, *ориз* = ὄριζον, *пеза* = παίζω, *шрпеза* = τράπεζα; *измирна* = Σμύρνη (али и Турски *Izmir!*), *пизма* (и деривати) = πείσμα*.

Исто би се могло показати и за словенске елементе у средње-и новогрчком језику¹. Упор. за *σ* : *s*:

а) *сάλαμα* = *solma (слама), *Σαλμενίκον* = *solmēnikō (*сламник), *сάλλα* „саонице“ = сапље (уп. још ст. грч. σηνίκη = *sanьka), *сάονον* = *sēno*, *Σελλά* = *selo*, *Σίρακον* = *širako*, *Σοποτόν* = *sopotō* „извор“, а такође и *Серво-* у разним топонимима;

б) *Βισοκά* = *vysoka*, *κόσα* = *kosa*, *Σουσάκι* = *sušakъ (: sušiti);

в) *ἀστράχα* = *strēcha*, *Βραστά* = *brēsto*, *Λιάσκα* = *lēska*, *Μάσλινα* = *maslina*, *ποστάβι* = *postavō* (уп. *посшава*), а такође и *Σκλαβο-* у разним топонимима.

То важи и за *z* > ζ: *Ζαγάни* = *zagonъ*, *Ζαγουριάνοι* = *zagořane*, *ζακόνι* = *zakopъ*, *Ζεμενόν*: *Земун*, *Ζουμπάτα* = *zob-ata*; уп. још средњевековно *ζόμβρος* > *zobъ* (име животиње); *Ῥαγαζένα* = *rogozno*, *Γκάζι* = *gazъ* (: *prē-gaziti*), *Μλούσι* = *bъzъ* („зова“), итд.

Грчки топоним *Ζιάσακας* < *zasēkъ* верно предаје и звучни и беззвучни словенски спирант (ζ < *z* и σ < *s*)².

Па ипак има примера и на једној и на другој страни где на први поглед имамо супституцију *s* < ζ или *z* < σ resp. σ < *z* или ζ < *s*, дакле ремећење овога система.

На словенској страни су такви ови случајеви: *здуха*: στοιχεῖον, *маршолоз*: ἀμαρτωλῶς, *пашаз*: παπᾶς, *поразим се* ≠ *паредω*, *праз*, *празан*, *празлук*, *празилук* = πράσον, *шалаз*: θάλασσα, *пейариз*, *пейериз*: κηπαρίσιον.

Са грчке стране имам такође извештан број примера (не претендујући на потпуност): *σίτα* < *žito*, *Версовά* = (?) * *Berzova* (*брезово*; *бреза*), затим *ἔσβος* = *jazbъсь* („јазавац“), *Μέσδαν* < макед., буг. *междани* (према *межда* „граница“).

* Дакако, са већ грчким изговором *σρ* = *zm*.

¹ Материјал наводим по књизи М. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland* (Berlin, 1941).

² Дакако, и за *š* стоји грч. σ resp. за *ž* грчко ζ: *Βοσίτται*: *Вршац*, *Βόστικα* = *voštica*, *γκουστεριττα* = *gušterica*; *ζάβκα* = *žaba* итд.

По мојем се мишљењу сви ови облици могу и морају тумачити на други начин. Ићи ћу редом како сам примере навео.

здуха од *στοιχεῖον*. — И варијанте *здухач*, *здувач*. Посредством албанског гег. *stuhī*; тако се објашњава колебање *zd-* || *st-* (уп. с. — х. такође *сшуваћ*, *сшува*). Чисто теориски би се могло узети да је слов. *и* (*у*) настало и од грчкога *σ*; али географија (Црна Гора, Херцеговина, Босна) говори у прилог арбанаског посредства, а звучно *zd-* очигледно искључује грчки језик као непосредни извор.¹ Могла би се још узети и комбинација са индигеним с. — х. *дух*, *дуваши* итд., што је због образовања мало вероватно, уосталом. Али и ова комбинација би собом искључивала непосредно зајмљење из грчког.

маршолоз од *μαρτωλός*. — Примљено је турским посредством; у турском већ стоји *-z* за грч. *-ς*².

пайаз од *παῖζ*. — Такође турским посредством; у турском *paraz*³.

поразим се „покварим се“. — Реч се употребљава у источним крајевима Србије, у истој области где се у значењу „покварим се, постанем запуштен“ и сл. употребљава и *напарасим се*. Ово последње се своди непосредно на грч. *παρέω* (аог. *παρείασα*) „напустити, оставити“ (уп. макед. *парјасница* „распуштеница“, срп. *парасина* „запуштен виноград“); али — како сам показао — облик *поразим се* нема никакве везе са грчком позајмицом, него је корадикалан са индигеним слов *porazъ*, *uraziti* „ударити“, *rězati*⁴. Тако ни овде немамо сл. *z* за грчко *σ*.

праз, *празан*, *празик*, *празлук*, *празилук* од *πράσινον*. — Већ сам једном констатовао да *z* а *ргіогі* не може бити гласовна замена, и да је само старосрпски облик *прасъ* (ст. сл. *прасъ*) законита форма према *πράσινον*⁵. А. Vaillant је, идући за овом мојом напоменом, пронашао узрок појаве словенскога *z* (уп. и буг. *прази-лук*) наместо грчког *σ*: то је наслањање, по народној етимологији, на индигено *праз* (*prazъ*) „ушкопљен ован“. Из облика **prasluk* добило се *празлук* и даље — као да је у питању придев — *празилуљ* (**празји* и сл.)⁶. Можда је то био случај првобитно у говорима где крајњи звучни сугласници прелазе у безвучне — каквих има и у македонском и у бугарском језику. На тај би начин било разумљиво што у старословенском језику још стоји *прасъ*, са безвучним *s* испред полугласника.

¹ В. код мене (и тамо наведену лит.), *Грчко-српске лингв. студ.* II, 36. Виз. инст. САН III, стр. 114.

² M. V a s m e r, *Die griechischen Lehnwörter im Serbo-Kroat.* (Berlin 1944), s. v.

³ op. cit., s. v.

⁴ *Нгрч. сргрч. позајм. у с.—х. јез.*, Зборн. Визант. института II, стр. 218.

⁵ *Нгр. и сргр. поз. у с.—х.*, 220.

⁶ RES XXXI, 308.

шалаз, од *θάλασσα*. — Пример сам забележио на северу наше језичке територије, у Војводини. Као што сам раније већ констатовао, већ и облик мушкога рода указује на посредство турског језика: уп. тур. *talaz*¹. Међутим, и у Војводини се налазе облици са крајњим *-с*: *шālās* (рл. *шālāси*), а они једино и иду у књижевни језик. Али и овде мушки род показује да се позајмица своди на *talaz*, и тек посредно на *θάλασσα*, чему у прилог иде и чињеница да се на приморју, где би требало очекивати непосредни византиски утицај у области поморског живота, — ова реч не употребљава² (тамо се каже *val*). Колебање *tenuis: media* у турским позајмицама је сасвим обично (уп. дијал. *џиринца f.* према *џиринач* и др.).

ћепариз, *ћепериз* од *κηπαρίσιον*. — Употребљава се у Боци, и дугује се посредству арбанаског језика. Арбанаси имају облике и са *-s* и са *-z*: *qiparis*, *qeperiz*³; али и да није тога, њихов консонантизам би могао условити овакву двојаку супституцију (уп. арб. *Pushtëricë* // *Bustëricë* од сл. *bystrica*)⁴. Уосталом у књижевном језику стоји исправно *кипарис* = ст. срп. *кипарисъ*, непосредно из ср. грч. облика.

σίζα, од слов. *žito*. Због замене *-α* за слов. *-џ* реч је врло стара. Може спадати у оне позајмице (типа *σηνίκη* < *sanika*; уп. *ā* > *ē* у јонскоме!) које су Грци примили од Словена у превизантиско време, и то можда трачким посредством, исто онако као што су Трачани предали Словенима неке хеленизме. У време уласка словенске речи *ζ* је морало бити још африката, и због тога није могло бити супституисано словенскоме *ž*, — већ је ту улогу обавио најближи безвучни сугласник, а то је *σ*.

Βερσοβιά. — Обично се узима да је тај топоним словенског порекла и да се своди на сл. придев **berzova, -o* (тј. *брезово* или *брезова*), од старога **berza* „бреза“. Међутим иначе словенско *brěza* > буг. *брыза* даје напр. грч. *Βρυάζα* (тј. *vriāza*), са очуваним звучним спирантом (*z* > *ζ*). Има по Грчкој доста топонима са овом словенском етимологијом и притом са очуваним *z*⁵. Због тога *Βερσοβιά* и неће бити словенски топоним; већ је то очигледно трачки корелат словенске речи, потврђен у трачкоме *Berzovia*, о којем је досад толико дискутовано (и.е. **berǵ-* „бреза“, наравно).

ἔσβος < *jazbъсь*. — То је у грчком уствари само графија за *ézvos*, пошто се *σβ* данас изговара исто као *ζβ*, тј. *zv*⁶.

Μέσδαυ = *междани*. — Графија за *zd* < *žd*. Топоним је исто тако могао бити забележен и као **Μέζδαυ*.

¹ оп. cit., стр. 223.

² Код мене, loc. cit.

³ Код мене, оп. cit., s. v.

⁴ Селищев, *Славянское население в Албании* (София, 1931), s. v.

⁵ Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, у азбучним глосарима, passim.

⁶ Vasmer, оп. cit., 297.

Разуме се да специјалну категорију чине оне грчке позајмице у словенском које су глаголског порекла и у којима се јавља час *z* према презентском $-\zeta\omega$, а час опет (то чешће) *s* према аорискоме $-\sigma(\sigma)\alpha$: тип с.-х. *аризујем* // *арисујем* — према $\chi\alpha\rho\acute{\iota}\zeta\omega$ — $(\acute{\epsilon})\chi\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\sigma\alpha$. Отуда су овакве флукуације сасвим разумљиве и објашњиве морфолошки. Тако имамо аориско образовање не само у глаголима: с.-х. *залисићи*: $\zeta\alpha\lambda\acute{\iota}\zeta\omega$, *парисићи*: $\acute{\alpha}\rho\iota\sigma\tau\acute{\iota}\zeta\omega$ итд., него и у неким именицама: *залис* „лудило“ — од $\zeta\alpha\lambda\acute{\iota}\zeta\omega$; *мирис* т. од *мирисаћи* $=\mu\iota\rho\rho\acute{\iota}\zeta\omega$; *орисица* „сућаја, вила“ — од $\delta\rho\acute{o}\zeta\omega$, и томе слично. Што се тиче глагола *арнисаћ(и)*, он стоји према грчком $\acute{\alpha}\rho\nu\sigma\theta\upsilon\mu\alpha\iota$, али и према именици $\acute{\alpha}\rho\nu\eta\sigma\iota\varsigma$. Тешко га је свести и на један и на други грчки облик, јер у случају да га сводимо на $\acute{\alpha}\rho\nu\sigma\theta\upsilon\mu\alpha\iota$ — смета нам образовање; а ако узмемо именицу, онда се не слаже акценат. Зато ваља поћи од облика $*\acute{\alpha}\rho\nu\acute{\iota}\zeta\omega$, за који ми није познато је ли потврђен у грчком дијалекатском материјалу. Напослетку, што се тиче црногорскога облика *какаризаћ(и)* „кокодакати“, он се своди на $\kappa\alpha\kappa\alpha\rho\acute{\iota}\zeta\omega$; али сам ја претпоставио овде посредство арбанаскога *kakariz* одн. *kakariz*¹ (оба арб. облика долазе подједнако у обзир; уп. напред). Мени се ово посредство и данас чини вероватно, због тога што тип на *-с-* (дакле аориског порекла) уопште код нас преовлађује, иако није искључив (уп. напред напореда *аризујем* // *арисујем* — $\chi\alpha\rho\acute{\iota}\zeta\omega$).

Сасвим је друга ствар појава слов. *с* (тј. *ц*) за *σ*, као у *цивун* $=\sigma\iota\phi\sigma\theta\upsilon\mu\iota$ или *цвекла* $=\sigma\epsilon\upsilon\kappa\lambda\sigma\upsilon$, $\sigma\epsilon\upsilon\tau\lambda\sigma\upsilon$; а такође и слов. *š* за *σ*, као у макед. *кијариш*, *шидеро* и сл.², или — под утицајем система — у нашем *пиреше* „изгледа“ — $\pi\rho\acute{\epsilon}\lambda\omega$ итд. То не задира у ово наше питање, јер не ремети принцип слов. $\tau\epsilon\mu\iota\varsigma$ $=$ грч. $\tau\epsilon\mu\iota\varsigma$ г есп. слов. *media* $=$ грч. *media*.

Као што се, дакле, из ових мојих анализа види, једино безвучни спирант одговара безвучноме, а звучи звучноме, било да је у питању прелаз од Словена Грцима било обрнут случај. Све остало су само привидна отступања, и даду се лако протумачити. И овај мој преглед, према томе, води ка закључку да се словенски и грчки консонантизам у погледу учешћа гласних жица у артикулацији — уствари не разликују.

II. Старословенско *σв* $=$ грч. *σφ*

У једном од својих чланака, говорећи о супституцијама туђег сугласника *f* у словенским језицима, констатовао сам да је његова нормална стара словенска замена свуда сугласник *p* (уп. старосрп. *пилџсопъ* од ср. грч. $\phi\lambda\acute{\delta}\sigma\sigma\phi\sigma\varsigma$), али да постоји и једно отступање: група *sf*, бар кад је она грчког порекла (тј. *σφ*), замењује

¹ Нгр. и сргр. *позајм.*, с. v.

² В. код мене, *Грчко-српске лингв. студије* III, Зборн. Визант. инст. САН II, § 20.

средњевековним позајмицама по правилу словенским *sv*: уп. ст. сл. **власквиниѣ**, **власквинисати** од ср. грч. βλασφημία; **свжгарь** = σφουγγάριον; ст. срп. **свигльмень**, **свимень** = (E)σφιγμένου¹; ст. рус. такође **власквинисати**². Словенским заменама туђега *f* посветио сам затим једну засебну студију, у којој сам покушао утврдити, на детаљном материјалу, да је *f > p* заиста једина општераширена словенска замена у средњевековно време, и да се иначе (тј. осим групе *sf*) — *v* као нормална замена за туђе *f* изван српскохрватског језика не налази. Па и у српскохрватском језику промена *f > v* може се забележити само у Новом веку, а никако раније³. Међутим су наши примери са **св** за (ср.) грч. σφ — сви средње-вековни, и налазе се, уосталом, поред старог нашег језика, и у старословенском и у староруском језику. Уп. поред наведених случајева још и ст. сл. **просвора** = προσφορά⁴. Ако узмемо у обзир то да су и старосрпски и староруски облици зацело — због сфере значења — допрли Србима и Русима путем посредовања црквеног језика, онда се поставља проблем: откуд у овим случајевима старословенско **в** (наместо **п** или графичког **ѳ**) за грчко φ.

Проф. Макс Фасмер је некада — ослањајући се на податке из литературе — веровао у то да се ст. сл. **св** (наместо **сп**) има објашњавати дијалекатским прелазом σφ > σβ у новогрчким говорима Македоније⁵. Међутим он је касније изменио то своје некадашње мишљење откад се, из сопственог посматрања на грчком терену у Македонији, уверио да старе информације о дијалекатском новогрчком прелазу σφ > σβ (тј. наводно προσφορά > *προσβора, σφουγγάρι > *σβουγγάρι итд.) не одговарају стварности, већ да се и у Македонији, као и иначе у новогрчким говорима, σφ редовно изговара као *sf*, тј. са безвучним *f*⁶. Уосталом ни познавалац новогрчких дијалеката А. Thumb никако не помиње процес σφ > σβ, што је и логично, пошто у новогрчким говорима постоји једна друга тенденција: ка прелазу спирањата φ, χ, θ иза σ у експлозиве, дакле дијал. σπ, σκ, στ од σφ, σχ, σθ (уп. σφουδονή > σπιτόνα и сл.)⁷. Фасмер дакле сада сматра промену σφ у **св** као словенску супституцију⁸, а то је и убедљиво.

¹ Грчко-српске лингвистичке студије III, Зборник Визант. инст. САН књ. 3, стр. 128—129.

² М. Фасмер: Греко-славянские этюды III, s. v.

³ Zur Substitution des fremden f im Serbokroatischen, ZSPH XXIV, 32—47.

⁴ Фасмер, Греко-слав. этюды II, s. v.

⁵ op cit., 204—205.

⁶ ZSPH XXIV, напомена 2 испод текста на стр. 34.

⁷ А. Thumb, Handb. der neugriech. Volkssprache² (Strassburg 1910), стр. 15—16.

⁸ loc. cit.

Ја ћу овде покушати ову старословенску појаву ближе да објасним. Откуда то да међувокалско φ , а тако и φ у осталим групама бива у старословенском језику замењено, на нормалан словенски начин, са π (и граФ. Φ), а једино φ иза σ (тј. $\sigma\varphi$) — друкчије, са \mathbf{v} , и то у време кад ни српскохрватски језик још није познавао процес $f > v$?

Како природа новогрчкога (и средњегрчкога) φ (тј. f), као што видимо, не пружа никаквог повода за леницију, за прелаз у одговарајуће звучно v , то је већ аргумент јасно да тај повод лежи на словенској страни, да је, другим речима, двојна супституција $\pi // \mathbf{v}$ за φ у старословенском језику проузрокована појавама словенске фонетике. Зашто је, дакле, у случају $\sigma\varphi > \mathbf{sv}$ старословенски језик отступио од своје нормалне супституције $\pi : \varphi$ и прибегао супституцији $\mathbf{v} : \varphi$? Напоменути ваља да се она не може објашњавати онако како се објашњава у новијим епохама српскохрватског језика, јер у овом последњем и није везана за гуупу sf , него је, како се то вели, сасвим спонтана (уп. *Flasche* > с.-х. *vlāša* и сл.).

Као што је познато, словенско v било је у ранијим епохама билабијално, тојест изговарало се уствари као w . То је још била, без икакве сумње, и ситуација старословенског језика. Зато — како сам у поменутоме чланку у немачком часопису показао — старословенски (тако и старосрпски, староруски, старопољски итд.) језик није имао при замени туђега f (дакле и грчкога φ) да бира између безвучног експлозива p и звучног лабиодентала $*v$, јер овај други у принципу још није постојао у словенској гласовној систему, и зато је природно било да се туђе f (па дакле и φ) по правилу замени са π . Отуда, дакле, $\varphi\lambda\beta\sigma\varphi\varsigma > \pi\lambda\beta\sigma\pi\mathbf{z}$ итд.¹

Кад, према томе, за $\sigma\varphi$ не налазимо $*\mathbf{sp}$, него \mathbf{sv} , онда то значи да у тој групи прилике нису могле бити исте као иначе. Или, другим речима, то значи да је према грчкоме f (φ) овде стајао неки специфичан словенски глас, који је спречио уобичајену еволуцију у правцу p .

И заиста, ако прегледамо материјал данашњих словенских језика, наћи ћемо да их има и таквих у којима се v (данас лабиодентално, дакако) иза извесних безвучних сугласника, па и иза s , асимилује у f . То није случај са књижевним језиком српскохрватским: уп. *свој*, *свиња*, *свѣдок*, *свадба* и сл. (тј. *sv-*), а такође например ни са руским: уп. *свой*, *свинья*, *свадьба* и сл. (тј. *svoj*, *svin'ja*, *svad'ba*); али то јесте случај например са бугарским језиком: уп. буг. *сваш*, *свеќѣр*, *свѣша* (изг. *sfat*, *sfekѣr*, *sfeta*)², дакле

¹ ZSPH XXIV, стр. 41.

² Mladenov, *Geschichte der bulg. Spr.* § 67; Frišta, *Fonetická povaha a historický vývoj souhlásky „v“ ve slovanštině...*, Rozpr. Čes. Akad., Tř. III, Č. 42, стр. 50.

за туђи лабиодентал, мада безвучан) — и тако је графика **в** у да-томе случају дошла да означи безвучни, а не звучни, билабијал (код мене **ф**), дакле: **свои** итд.; па дакле и **свѣгарь**, **власвиниѣ**, **просвора** и сл. Случајеви где је задржана графика **ѣѣ** за **σф**: уп. **ѣѣвнѣгато**¹ — ученог су карактера; а и један једини пример са ст. сл. **сп** за **σф**: **аспалитѣ** = *ασφαλιτος*² пре ће бити само графичка еква-ција по кључу ст. сл. **п** = грч. **φ** неголи пример из каквог старословенског говора где је **в** (= *w*) иза **ѣ** још чувало пуну сонорност³.

Потпуности ради морамо поменути још два прииера са **в** за **ф** који не иду у категорију о којој је реч. Један од њих је ст. сл. **некталим** за *Νεφθαλίμ*, где сам **ѣв** за **ѣф** већ објаснио као графичко мешање настало у самом грчком језику: **ѣ** и **ѣф** се пред безвучним сугласницима подједнако изговарају као *ef*⁴. Други пример је **власковѣнѣ** = *φλάσκων*, о којем в. Фасмера⁵.

IVAN POPOVIĆ

ZWEI PROBLEME DER GRIECHISCH - SLAVISCHEN LAUTSUBSTITUTION

(Zusammenfassung)

1. Der Verfasser zeigt in dieser Studie, dass slav. *s* lautgesetzlich regelmässig zu gr. *σ* (nicht *ζ*), slav. *z* zu gr. *ζ* (nicht *σ*) wird. Ebenfalls werden griech. *σ* bzw. *ζ* sehr konsequent durch sl. *s* bzw. *z* ersetzt. Ein Schwanken zwischen *s* : *z* u. *σ* : *ζ* bei solchen zweisprachigen Beziehungen verdankt man nie der lautgesetzlichen Entwicklung, sondern es beruht entweder auf morphologischen Prozessen (vgl. *arizujem* aus Präs. *χαρίζω* gegenüber *arisujem* aus Aor. *ἐχάρισσα*) oder ist durch mittelbare Entlehnung erklärbar (skr. *talaz*, neben *talas*, aus *θάλασσα*, doch durch Vermittlung des türk. *talaz*).

¹ Фасмер, *Греко-слав. этюды* II, 203.

² *op. cit.*, 204—205.

³ Мада би, можда, на ово последње упуњивала графика — истина усамљена — *σβήνα* < **svina* (према *svinъ* „свињски“), и то на Пелопонезу, где су словенски топоними најархаичнији (*Vasmer, Die Slaven in Griech.*, 298).

⁴ ZSPH XXIV, стр. 33—34, нап. 1.

⁵ Греко-слав. этюды II, s. v.

2. Die alte normale gemeinslavische Substitution für das fremde *f* war im Mittelalter noch immer *p*, nicht aber **v*. Doch kommt trotzdem im Altkirchenslavischen auch eine bedingte Lautsubstitution gr. $\varphi >$ sl. *v* vor, und zwar im Falle wenn dem gr. φ ein σ vorangeht ($\sigma\varphi$) also: $\beta\lambda\alpha\sigma\varphi\eta\mu\iota\alpha >$ **ВЛАСВНМНН** (nicht ***ВЛАСПНМНН**) Diese zweite aksl. Vertretung für φ erklärt sich dadurch, dass in östlicheren südslavischen Dialekten das einheimische **sw* schon längst in „*sf*“ überging (vgl. bulg. *sfekör* = schr. *свекър* oder rum. *sfint* aus *svetö*), wobei das stimmlose „*f*“ (in „*sf*“) im Mittelalter tatsächlich noch bilabial ausgesprochen wurde (ebenso wie *w*, nicht *v*, für **В**), so dass eine Substitution „*f*“ $>$ *w* natürlicher war als die von „*f*“ zu *p*.